

'De bibliotheek als kunstwerk'¹ Een gesprek met Walter de Smaele

Foto: Beatrice De Clippeleir.

Interview:
Beatrice De Clippeleir, Sint-Lucasbibliotheek Gent
Saskia Scheltjens, Coördinator bibliotheek Rijksmuseum Amsterdam

In een groen park in Brugge, omgeven door groene speelweiden, staan enkele moderne schoolgebouwen van het Sint-Lodewijkcollege. Een laag gebouw, een paviljoen, dat een beetje solitair staat en waarvan alle gordijnen tegen de felle zomerzon gesloten zijn, herbergt de Cultuurbibliotheek. Het is zowel via de gebouwen van het College als rechtstreeks via de straat bereikbaar. De schoolvakantie is al twee weken bezig en toch wordt er nog in de bibliotheek gewerkt.

De drijvende kracht achter de Cultuurbibliotheek is nu al meer dan 42 jaar Walter de Smaele. Bibliothecarissen die bijeenkomsten van het Overleg Kunstbibliotheken Vlaanderen (OKBV) bijwonen, kennen hem als de minzame man met het witte haar die op bijna alle bijeenkomsten van de afgelopen jaren aanwezig is. Of het nu een tentoonstelling van 'het mooiste kunstboek' betrof, of een reis naar Amsterdam, of een studiedag in Antwerpen of Brussel. Weinigen weten wie deze bibliothecaris in hart en nieren eigenlijk is, en welke uitzonderlijke bibliotheek hij vertegenwoordigt. Geïntrigeerd door de verhalen die hij de afgelopen jaren vertelde, gingen we hem in Brugge bezoeken.

Eerste contacten met kunst

Walter de Smaele werd in 1931 in Brugge geboren als oudste zoon van vier kinderen. Zijn broer, die na verschillende kunstscholen² te hebben bezocht uiteindelijk beeldend

kunstenaar werd, is 8 jaar jonger. Ook zijn vader was bezig met kunst. Hij schilderde uit liefhebberij.

Van 1937 tot 1950 liep hij school in het Sint-Lodewijkcollege, eerst de basisschool, van 1937 tot 1943, en vervolgens de klassieke humaniora, tot 1950. De school was toen gevestigd op de plaats van het huidige Zilverpand, een winkel- en wooncomplex in de binnenstad. De school had toen nog geen bibliotheek voor de leerlingen. Er was enkel een beperkte lerarenbibliotheek.

De Cultuurbibliotheek in Brugge. Foto: Beatrice De Clippeleir.

Studie en ontdekking van bibliotheken

Tijdens de humaniora werd hij niet erg gestimuleerd om te studeren. Wel was hij erg betrokken bij de KSA. Daar ontdekte hij zijn talent om zaken te organiseren. Vandaar ook dat hij eerst in de sociale school in Roeselare verder ging studeren. Onder invloed van de jezuiten trok hij daarna naar Drogen (Leuven) waar hij intrad bij de jezuïetenorde in 1952. Eerst twee jaar noviciaat, dan juvenaat, legerdienst inbegrepen. En vervolgens de kandidaturen klassieke filologie, filosofie en theologie. Zijn thesis aan de faculteit van de jezuiten in Leuven handelde over de *'Phänomenologie des Geistes'* van Hegel bij Libert Vander Kerken.

De jezuiten hebben hem geleerd te studeren en te beseffen hoe belangrijk opleiding en kennis zijn. Daar is hij altijd dankbaar voor gebleven. Hij herinnert zich deze periode ook als de heerlijkste van zijn leven. Vooral omdat er veel tijd was om te lezen. Tijdens zijn studie maakten vooral de lessen van de astronoom en wiskundige prof. dr. Bertiau een grote indruk. Hij stimuleerde hem om zijn eerste tijdschrift-artikelen te schrijven³.

Het is ook in deze tijd dat hij het belang en de schoonheid van bibliotheken leerde inzien. De boekencollectie van de jezuïetencolleges en de sfeer die er toen hing, was zeer inspirerend. Onder andere de teksten van Teilhard de Chardin, geïntroduceerd door pater Leys, waren voor hem belangrijk. Het was de tijd van het Tweede Vaticaans Concilie en de progressieve christelijke jongeren van toen discussieerden veel over een sociale en meer humane kerk. Er was de opkomst van de priesterarbeiders. Volgens Walter hadden de progressieve ideeën hem eerst náár de kerk, maar later ook ván de kerk weg gedreven. Hij vindt het jammer dat door de strakke attitude een beloftevolle groep mensen die er toen was, verloren is gegaan.

Na 12 jaar engagement bij de jezuiten, vlak voor zijn geplande priesterwijding in 1964, nam zijn leven een andere wending. Hij trouwde, ging terug naar Brugge en zocht daar een woning en een baan.

Werken als leraar godsdienst enerzijds...

Terug in Brugge vond Walter in 1964 werk als godsdienstleraar in het Rijkstechnisch Instituut in Roeselare. Na 7 jaar werd hij voltiijds aangesteld in het Vrij Technisch Instituut in de Boeveriestraat in Brugge. Hij gaf met volle overtuiging les in het beroeps- en technisch onderwijs, ook al ging het er soms ruw aan toe. Dat sloot aan bij zijn sociale engagement dat ontstond tijdens zijn opleiding in Leuven. Zelfs al had hij de kans, hij ruilde zijn baan niet in voor een meer

rustige baan in het algemeen secundair onderwijs. In 1992 ging Walter als godsdienstleraar met pensioen.

... en als bibliothecaris in een bijzondere bibliotheek anderzijds

Via een vriend was hij in 1964 in contact gekomen met kanunnik Robrecht Stock (1904-2000), de toenmalige hoofdinspecteur van het katholiek onderwijs in het bisdom Brugge, die hem vroeg te helpen bij de oprichting van een bibliotheek.

Die vzw Cultuurbibliotheek vormt nog altijd de kern van de huidige Cultuurbibliotheek⁴. De klassieke Grieks-Romeinse cultuur was de habitat van kanunnik Stock. Daarnaast had hij enkele bijzondere interesses waaronder cartografie en esoterisme. Stock was een imposante man die moeilijk zijn emoties liet zien. Hij was ascetisch, formeel en afstandelijk. Hij had twee standaard manieren van reageren op een voorstel. Als hij zei 'Ik zal er eens over nadenken', gebeurde er niets. En als hij zei 'Denk er eens over na, en beslis', kreeg je groen licht. Pas na 30 jaar werd zijn houding een beetje vertrouwelijker.

De figuur van Stock is absoluut bepalend geweest voor de Cultuurbibliotheek zoals ze vandaag bestaat. De statuten van de oorspronkelijke vzw 'Cultuurbibliotheek voor West-

Kanunnik Robrecht Stock. © Cultuurbibliotheek.

Vlaanderen' werden in 1957 goedgekeurd. De oprichters waren kanunnik Stock, samen met enkele schoolinspecteurs en medewerkers van het bisdom Brugge. De eerste jaren werd er gewerkt met subsidies van de provincie West-Vlaanderen. Als hoofdinspecteur van het Vrij Onderwijs kon Stock inkomsten genereren uit de verkoop van schoolagenda's. Daarmee steunde hij de vzw 'Cultuurbibliotheek'. Aanvankelijk was de bibliotheek gevestigd in het voormalige Huis van Caloen in de Noordzandstraat in Brugge.

Stock vond dat er te weinig bibliotheken in de colleges in West-Vlaanderen waren. Zijn idee was om een centrale bibliotheek op te richten waarvan de hele provincie gebruik kon maken. Dit impliceerde de inventarisering en ordening van de boeken en de verspreiding van de gedrukte catalogus op steekkaarten. Voor dit laatste werk was Walter de Smaele vanaf het begin verantwoordelijk. In de praktijk maakte hij van elk werk steekkaarten in 30 exemplaren. Deze steekkaarten werden gestencild en doorgestuurd naar de colleges en nonnenscholen gedurende 20 jaar, tot de computer verandering bracht. In 1994 werd het BIDOC-systeem in gebruik genomen.

In 1968 verhuisde de bibliotheek wegens ruimtegebrek naar het Grootseminarie in Brugge. In 1980 ging ze een partnerschap aan met het Sint-Lodewijkscollege. Toen kreeg de bibliotheek een verantwoorde infrastructuur: een zelfstandig bibliotheekgebouw met bibliotheekuitrusting. Ook stelde het college personeelsleden ter beschikking. De samenwerking is zeer vruchtbaar gebleken.

In 1990 stichtte kanunnik Stock met eigen middelen een nieuwe vzw 'Vereniging Stock-Laureyns voor boek en cultuur'⁵ om een degelijker boekenbestand te kunnen uitbouwen. Walter de Smaele werd secretaris en afgevaardigd bestuurder. Door de persoonlijke bibliotheek van de kanunnik werd de bibliotheek bovendien verrijkt met speciale collecties

"Het woord cultuur heeft een eigen gevoelswaarde. Het roept literatuur en plastische kunsten op. De naam Cultuurbibliotheek verwijst in eerste instantie naar deze domeinen. Het woord mediatheek wordt bewust vermeden omdat het boek gekoesterd wordt"

Walter de Smaele, *De Cultuurbibliotheek in Brugge, in: Vlaanderen*, 50 (2001) 5, p. 273-275.

en waardevolle werken. Ze kreeg een eigen karakter en spitst zich toe op wat 'interessant is en een blijvende waarde' heeft, zoals kanunnik Stock het verwoordde⁶. Walter werkte al die jaren als vrijwilliger in de bibliotheek. Hij werkte er 's avonds en 's zaterdags, en ook in de vakantie, en nu als leraar op rust.

Door zelfstudie is hij een zeer onderlegde en competente bibliothecaris geworden. Dit komt duidelijk naar voren bij het grashuizen in de catalogus van de Cultuurbibliotheek. Een zoekopdracht naar Walter de Smaele als auteur levert 22 resultaten op. Veel door hem geschreven teksten zijn online raadpleegbaar en geven een uitgebreide situering van, en een toelichting op een aantal bijzondere werken uit de collectie van de bibliotheek.

Zo worden voor cartografie de uitgaven van de 'Tabula Peutingeriana'⁷ nauwkeurig beschreven en geïllustreerd met links naar websites (Biblioteca Augustana) met de Latijnse teksten over deze 'tabula'. Ook is er een tekst over de wereldkaart van Ricardus de Haldingham, en de restauratie van het eigen exemplaar. Een andere tekst beschrijft de verschillende uitgaven van de 'Flandria Illustrata' van Antonius Sanderus die de bibliotheek rijk is. Er is tevens informatie te vinden over de uitgaven van Lodovico Guicciardini. En er is een commentaar te vinden op het werk 'Pergame. Restauration et description des monuments de l'Acropole'. (foto collectie J. Bossu en/of Hamilton).

Op de website is onder 'publicaties' de tentoonstellingscatalogus 'Vijf eeuwen Nederlands. Luister van de taal.'⁸, waaraan Walter de Smaele als auteur heeft meegewerkt, vrij raadpleegbaar. De tekst geeft aan de hand van uitgaven uit het bezit van de Cultuurbibliotheek, een evocatie van de Nederlandse taal vanaf 1550 tot heden. In een kritiek op de tentoonstelling formuleert P. Swiggers het volgende: *The "Cultuurbibliotheek [voor West-Vlaanderen]", which was instated in February 1957 is one of the nicest examples of what a well-organized, non-academic library of general cultural relevance can achieve. In less than half a century the library has constituted a collection of some 90.000 volumes, some*

Foto: Beatrice De Clippeleir.

*of which are extremely rare precious, testifying to the rich cultural past of Flanders.*⁹

Origineel en visionair¹⁰

"Eigenlijk heb ik heel mijn leven gedaan wat ik bij de jezuïeten ambieerde te doen en wat ik waarschijnlijk daar niet had kunnen doen".

Na zijn breuk met de jezuïeten en door zijn sociale idealen vatte Walter sympathie op voor de pas ontstane beweging Amada de jaren 1960. Maar ook hier kwam hij in conflict door zijn meer toekomstgerichte en voorzichtige houding. Hij engageerde zich bij de vereniging Maatschappij- en Kerkkritische Kristenen (MKK). In de jaren 1990 stond hij als kandidaat op een Agalev-lijst.

Door zijn studie en zijn belezendheid was hij gevoelig voor het ideaal waarvoor de Cultuurbibliotheek was opgericht, een studiebibliotheek voor heel West-Vlaanderen.

Wat vooral opvalt bij Walter is zijn gedrevenheid en de eigenzinnigheid waarmee hij al die jaren de bibliotheek heeft geleid. Hij ziet de bibliotheek als een organisme. De Cultuurbibliotheek heeft de ambitie een milieu te scheppen naar eigen inzicht, waar gelezen en gestudeerd kan worden. Ze heeft de ambitie zelf interessant te zijn. Een bibliotheek moet geen rekening houden met de individuele gepreoccupeerde bezoeker, maar een eigen profiel hebben en dat waarmaken. Een gebruiker moet de bibliotheek onderzoeken en kijken wat hij ermee kan doen. Het is anders dan in een openbare bibliotheek. Daar is de klant koning, hij wil er shoppen en vlug bediend worden. Walter benadert de Cultuurbibliotheek ook als "een interes-

ingebonden en niet ontsierd door kleefband en nummertjes. De inhoud van de boeken is de kern van het kunstwerk dat met recht *Cultuur*-bibliotheek genoemd mag worden, een bibliotheek die de creativiteit stimuleert. In een dergelijke bibliotheek vervaagt het onderscheid tussen archief, bibliotheek en museum.

Inhoudelijk is de Cultuurbibliotheek gegroeid uit de West-Vlaamse christelijke humaniora-traditie. Het specifieke omschrijft Walter als 'klassieke humaniora, Vlaamse opstanding en romantisch vermeien in geschiedenis en heemkunde'. Het is voor Walter echter noodzakelijk dat de collectie ook een toekomstgerichte visie op onze samenleving heeft met een brede kijk op hedendaagse geschiedenis, moderne kunst en andere culturen. De Cultuurbibliotheek is slechts een halve eeuw oud maar moet de ambitie hebben nog eeuwen te groeien. Er is een prachtige collectie om verder op te bouwen, en de waardevolheid ervan zal in de toekomst blijken.

De schoolbibliotheek is voor Walter de Smaele als een speciale kamer in het hele cultuurpaleis. De leerling kan ervaren dat er nog veel te exploreren valt. Schoolbibliotheeken van het secundair onderwijs in Vlaanderen staan nergens, met enkele uitzonderingen zoals Don Bosco in Zwijnaarde en het Heilig Hart in Heverlee. Het grote probleem is de ontbrekende functiebeschrijving. Dit zou volgens Walter absoluut onder de aandacht moeten worden gebracht. Keuze is niet internet of bibliotheek. Het is beide.

Een bibliothecaris moet zich opstellen als iemand die lezend verzamelt. *"De Renaissance Mens komt niet terug, maar hij is wel te benijden. Ik denk dat ik goed kan organiseren en dat ik veel interesse heb en dat kan een bibliothecaris goed gebruiken"*, zegt hij.

Griekse en Latijnse literatuur in de Cultuurbibliotheek. Foto's: Beatrice De Clippeleir.

sant en cryptisch ensemble' dat zich presenteert als een intrigerende schat van kennis en wijsheid". Het is dus aantrekkelijk om op verkenning uit te trekken. *"Wanneer men zijn weg vindt, vindt men meer dan men zocht".*

Een vergelijkbare visie is die van 'de (Cultuur)bibliotheek als kunstwerk'. De architectuur is harmonisch, de inrichting smaakvol, functioneel en comfortabel. De boeken zijn goed

Volgens Walter kan het internet meer dan alleen een bibliotheekcatalogus aanbieden¹¹. En net zoals de openbare bibliotheken, is het belangrijk deel uit te maken van een netwerk. Bewaarbibliotheeken komen nu pas in de aandacht. Dit moet leiden tot een gecoördineerd beleid en een structurele ondersteuning door de Overheid. De terminologie leidt soms wel tot problemen. Zo wordt de stripbibliotheek

*Enkele waardevolle werken uit de Cultuurbibliotheek.
© Cultuurbibliotheek.*

van 5 jaar oud ook als bewaarbibliotheek beschouwd. Dat is absurd.

Een organisatie als het OKBV vindt Walter belangrijk, dankzij de ruime en open definitie van kunstbibliotheek en kunstbibliothecaris. Het is de interesse die telt en het contact met de kunstbibliotheken is belangrijk, omdat je daardoor gevormd wordt. Persoonlijkheidsvorming gebeurt door tijd en plaats waar men zich kan ontwikkelen.

Kunstzinnig en humoristisch

Zijn vader heeft hem als kind leren schilderen met olieverf. Op school werd Walter altijd aangesproken als er wat te schilderen of te tekenen viel. Ook tijdens zijn jezuïetenperiode bleef hij tekenen. Hij schildert nog steeds maar neemt zijn schilderkunst niet al te ernstig. Toch blijft het hem boeien. Hij vertelde dat hij net een zelfportret had afgewerkt. Dat was een fascinerende bezigheid. Pas nu begreep hij waarom kunstenaars daar altijd zo door gefascineerd zijn. Het is erg confronterend. Maar ook erg interessant omdat men beseft dat het mogelijk is om zo de eigen ideeën via een afbeelding van zichzelf weer te geven. Hij heeft getracht zichzelf af te beelden met een monnikluchje, 'omdat men zichzelf niet altijd zo serieus moet nemen'.

Zelfportret door Walter de Smaele.

Walter leest veel over het schilderen en interpretaties van de Oudheid. Zo was hij erg onder de indruk van de tentoonstelling in Den Haag over 'De Droom van Italië' van Henk Van Os. Die 'droom van Italië' heeft een hele evolutie meegemaakt in de schilderkunst. 'De filosofische betekenis die er achter zit, van licht, het monument: dat spreekt me aan'.

Wie nu denkt dat Walter de Smaele geen feeling zou hebben met hedendaagse kunst, zal verbaasd staan kijken bij een bezoek aan de Cultuurbibliotheek. We gingen nog een kijkje nemen in het magazijn en ontdekten in de hal en het grote magazijn van de bibliotheek door Walter vervaardigde humoristische 'kunstwerken', grotendeels vervaardigd met boeken. Ze dragen poëtische en filosofische namen zoals: *Een enigszins lichtzinnig boek* (een boekje in een gouden vogelkooi), *Constructieve intercontextualiteit* (een in elkaar geweven boekenstapeltje), *Eeuwige lofprijzing* (een stapeltje zangboeken met grote leeslinten), *Het exemplaar van de leeszaal* (een vastgeschroefd exemplaar). *Surrealistisch, absurd en grappig*.

Noten

1. zie *Ambitie / Walter de Smaele, Neerslag van rede uitgesproken ter gelegenheid van 40 jaar Cultuurbibliotheek*.
2. *Sint-Lucasinstituut Gent - Hoger Instituut Antwerpen*.
3. zie *W. de Smaele: De zon als ster. in: Streven, XI (1958) 1; p. 51-56* en *W. de Smaele: Honderd jaar Darwin in: Streven, XI (1958) 9; p. 858-862*.
4. Een meer gedetailleerde geschiedenis van de Cultuurbibliotheek is te vinden op de website van de Cultuurbibliotheek: <http://www.cultuurbibliotheek.be/publicaties/cultuurbibliotheek/40jaar.php>.
5. de statuten staan op de website van de Cultuurbibliotheek: http://www.cultuurbibliotheek.be/archief/eigen/statuten_sl.php.
6. zie *Ambitie / Walter de Smaele, Neerslag van rede uitgesproken ter gelegenheid van 40 jaar Cultuurbibliotheek*.
7. *Een Romeinse wegenkaart, oorspronkelijk vervaardigd in de 13de eeuw*.
8. *Vijf eeuwen Nederlands. Luister van de taal. Catalogus van de Tentoonstelling ter gelegenheid van 40 jaar Cultuurbibliotheek (Galerij Kredietbank, Brugge 1-23 maart 1997). Brugge Sint-Andries: Cultuurbibliotheek, 1997. - P. 52.*
9. *Uit: Orbis. Bulletin international de documentation linguistique, Tome XL 1998. - Katholieke Universiteit Leuven. Centre International de dialectologie Générale.*
10. Om de bibliotheekopvattingen van Walter De Smaele beter te verwoorden werd eveneens gebruikgemaakt van de tekst 'Ambitie'.
11. Website van de Cultuurbibliotheek: <http://www.cultuurbibliotheek.be/>.

Humoristische kunstwerken in de Cultuurbibliotheek.

Foto's: Beatrice De Clippeleir.

